

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, טז)
"זה יוסף שהיה לך בחימה" (ר"ט, ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת נח תשפ"ב • גליון מ"ג • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

כי רמש בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה
ובחיה ובכל השרץ (ו, כא).

ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהרה
ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח (ח, ט).

ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה
ובחיה ובכל השרץ (ו, כא).

גליוני הש"ס

פסוקים מט:

דיון בחידושו של ה'פרי תואר'
שאסור להאכיל בשר כשר לבהמה

עיין סנהדרין (טו:), כשבאו בני נח התיר להם בשר לאכילה, שנאמר 'כירק עשב נתתי לכם את כל' (עיין רש"י). ועיין ספר פרי תואר (וי"ד סימן ס"א ס"ק ה) דכתב, דבשר כשר אסור להאכילו לבהמה, דאפילו ישראל עם הארץ אסור לאכול בשר (פסחים מט:), וכל שכן בהמה, עכ"ל.

ולכאורה, האיסור הוא רק כדאמר בעניית (כ:), מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה (וגם שם אמר רק 'קסבר', עיין שם, ונראה שאין זה איסור ברור לכולי עלמא), אבל שיהיה איסור פרטי בבשר, מפאת הקל וחומר מעם הארץ, צריך עיון. ומה גם דיש פירכא על הקל וחומר, דמה לעם הארץ שהוא מצווה על עסק התורה, ועיין תוספות קידושין (לו: ד"ה חוק) דנשים כיון דלא נצטוו על בגדי כהונה לא הוו מחוסרי בגדים¹.

ועיין מהרש"א פסחים (שם חידושי אגדות ד"ה ע"ה אסור) דהא דעם הארץ אסור לאכול בשר, דהטעם מפני שאינו יודע להבדיל בין איסור להיתר, ויבא לאכול בשר איסור, עיין שם, ואם כן זה לא שייך לבהמה.

ועוד ראה להתיר, שהרי גם בן נח הותר לו לאכול בשר, וכמפורש בקרא זה, ואם כן הוא הדין לבהמה. ועיין ספר בית שמואל אחרון (פרשת שמני ד"ה וגי) דכתב, דראוי שלא לאכול בשר משום פרישות מעשה ד'קדושים תהיו' (עיין רמב"ם פרשת קדושים י"ט, ב), אלא דהא אמר רבה (עיין בבא קמא ע"ב), אנא כל כמה דלא אכילנא בישראל דתורא לא צילא דעתאי, ועל כן תלמיד חכם צריך לאכול בשר כדי שתהיה דעתו צלולה לעיון התורה, ומה שאין כן בעם הארץ דלא שייך זה, אבל בן נח דלית ביה עשה ד'קדושים תהיו', לכן שפיר הותר לו לאכול בשר, ע"ש ודו"ק.

בית האוצר

מערכת א כלל טז

איך הקריב נח קרבן - הרי הבשר נאסר לו באכילה ראיתי בספר ראשי בשמים להגאון הצדיק רבי ישעיה מפראגא ז"ל (כאן) הקשה, הא לא הוי ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו; עיין פסחים מה:), כיון שלא הותר לו אז עדיין לאכול בשר, ותיקף, דכיון דאחרי ההקרבה מיד הותר לו אכילת בשר, לכן היה מותר להקריב, עד כאן תוכן דברי².

והנה סברת תירוצו זה, הוא גמרא מנחות (ה:), דאיסור שנעשה היתר באותו יום לית ביה משום ממשקה ישראל, משום דאין מחוסר זמן לבו ביום, וחשוב בשעת ההקרבה מיד כאילו היה היתר³.

והנה קושיתו זאת בלאו הכי לא קשה, דממשקה ישראל איננו מפסולי קרבנות בני נח בבמה שלהם, ואם כן מנא לן דנח קיים תורה עד שלא ניתנה⁴. ועוד הרי כתיב רק ממשקה ישראל, וזה הא הוי שפיר ממשקה ישראל, שהרי כשתהיה האומה הישראלית, יהיה מותר להם, וזה פשוט.

והנה, לדברי הידי משה (בב"ר טו, ו) דאיסור בשר אדם הראשון (עיין סנהדרין נט:), היה כאיסור בשר תאוה דמדבר, דהוי אסורים בבשר חולין ומותרים בבשר קדשים⁵, גם כן לא קשה קושית הראשי בשמים הנ"ל, דכיון דהוי מותרין בבשר קדשים, אם כן שפיר הוי ממשקה ישראל, כמו שהיו קדשים דמדבר נחשבים ממשקה ישראל, ואף על פי שבשר תאוה היה אסור להם.

בית האוצר

מערכת א כלל קלא

דבר האסור מסברא נחשב כאיסור תורה ועל איסורים כאלו נענשו דור המבול

אי מצינו איסור מפאת סברא, שהסברא נותנת שאין לעשות כן, ויוחש זה איסור תורה. עיין נזיר (מה:), תנו רבנן, 'וגלג הנזיר פתח אהל מועד' וגו' (במדבר ו, יח), בשלמים הכתוב מדבר (דלאחר ששוחט השלמים מגלח), שנאמר (ויקרא ג, ב) 'ושחטו פתח אהל מועד' (היינו שיגלח על השלמים דכתיב בהו 'פתח אהל מועד', ותלינהו קרא בפתח אהל מועד, דאם שחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולים), או אינו אלא פתח אהל מועד ממש (בפתח ההיכל יא מגלח ולא במקום אחר, רש"י), אמרת אם כן דרך בזיון הוא, וברש"י (ד"ה אמרת) זהו דרך בזיון ואי אתה רשאי עכ"ל, ומוכח דשייך איסור מסברא ונחשב כמו איסור תורה⁶.

שוב הגיע לידי ספר חזקוני על התורה, וראיתי בו שכתב (כאן), וז"ל: ואם תאמר, איך נענשו דור המבול, מאחר שלא נצטוו על המצוות. ויש לומר, דיש כמה מצוות שחייבים בני אדם לשמורן מכח סברת הדעת, אף על פי שלא נצטוו, ולפיכך נענשו וכו', עכ"ל הצריך לעניינינו. ומזה ראה דמצינו איסור מפאת סברא, שהסברא נותנת שאין לעשות כן, שיוחש זה איסור תורה ודו"ק⁷. ויתר דבריו שם צריכים עיון, עיין שם היטב, ובאתי רק להעיר.

והנה ראיתי, שהביא דברי התנא דבי אליהו הנזיר, וחידוש שלא ביאר כן רק לגבי אדם הראשון ולא לגבי נח.

(ז) רבינו האריך שם בגוף דברי הידי משה, והובא בתפארת יוסף פרשת בראשית עמוד ע"א. וראה שם הערה רל ד"ה אמנם, ובכלי חמדה ח"ב קונטרס אחרון (סוף חלק ויקרא) אות ד, על דברי רבינו.

(ח) בקידושין לו: סמיכות והתנפות... נוהגים באנשים ולא בנשים, ובגמרא שם יליף כולהו מקרא. ובתוספות שם ע"ב ד"ה חוץ הקשו, תיפוק ליה דכל הני אינן כשרות בנשים לפי שהן מחוסרי בגדים, ובתירוצם השני כתבו, דכיון שלא נצטוו בבגדי כהונה לא הוו מחוסרי בגדים. והשווה רבינו שכן יש לומר גם כאן, רק עם הארץ שהוא מצווה על עסק התורה, שייך ביה איסור אכילת בשר, מה שאין כן בבהמה לא שייך זה (ובעיקר דברי התוספות אלה, עיין מה שפקפק רבינו בבית האוצר מערכת ב כלל י עמוד כט, ומה שדן עוד מדבריהם בבית האוצר שם כלל י ד"ה וע"ע תוס', ועיין עוד אחרון דאורייתא כלל י ד"ה באר).

עיין בדבריו אלו, וראה מה שכתבנו בזה בתפארת יוסף בפרשתנו עמוד קלו הערה טו.

(ד) ז"ל הראשי בשמים: "ויש לומר, שנח למד ממה שאמר לו הקב"ה (לעיל ג, ב) מכל הבהמה הטהורה וגו', רצונו לומר שיהיה אחר כך טהורה, ואם כן היה יודע מזה שיהיה מותר לו אחר כך, ובאמת הותר לו תיכף אחר כך, ואם כן היה יכול להביא קרבנות מהם, וק"ל", עיין שם, ומבואר מפירושו שהבין הא דכתיב מכל הבהמה הטהורה, היינו שיהיה מותר לו גם כן אחר כך.

(ה) ובסברא זו, עיין אריכות בבית האוצר מערכת א כלל סג, ועיין שם ד"ה וע"ע שבת.

(ו) אמנם, בתנא דבי אליהו רבא פרק ו, יג, איתא: "ברוך המקום ברוך הוא שספר את עצמו עם הצדיקים... נח קיים מה שכתוב בתורה להקריב קרבן שנאמר ויבן נח מזבח לה' וגו', אברהם קיים כל מה שכתוב בתורה..." עיין שם. ועיין בית האוצר מערכת א כלל טז ד"ה

(א) בהמשך דבריו האריך רבינו מאוד בענין זה. ועיין עוד ציונים לתורה כלל לט עמוד נח. ד"ה ונראה בזה; בית האוצר מערכת ב כלל יח אות יד עמוד מז: ד"ה ועיין חלק; גליוני הש"ס ברכות לה. ד"ה אלא: שם בבא קמא פח. ד"ה יצא (וראה עוד כלי חמדה פרשת ויקהל אות ד, שד"ר גם כן בענין זה, וכתב: "וראיתי בספר בית האוצר ליהודי הגאון מוה"ר שליט"א מבנינו כלל קלא, שהאריך גם כן לברר ענין זה...", עיין שם).

(ב) אך עיניו שו"ת בן פורת ח"ב סימן ג אות ג ד"ה והנה בדבר, שכתב שם בתוך דבריו שלא כדברי החזקוני: "איסור מסברא הוא גם כן דאורייתא, כמו שכתבתי בארוכה בבית האוצר ח"א כלל קלא, ונראה דאיסור מסברא נוהג גם בבני נח, אלא דמיתת אין עליו, דלא מצינו מיתה רק במה שהוזהרו עליו בפירושו, והארכתי במקום אחר בזה מדברי חידושי הרמ"ה סנהדרין נט: (ד"ה אמר), אהך אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה כו', ואין כאן מקומו", עיין שם.

(ג) שכתב עוד: "כמו קין שנענש על שפיתת דמים, אף על פי שלא נצטווה על כך, או שמא על הגול נצטוו", ולא ביאר לנו רבינו מה צריך

בני נח היתה בהם קדושת ישראל עד שהובררו מהם עם ישראל בשעת מתן תורה

~ מתוך: 'בית האוצר' מערכת א כלל ח ~

שמות סימן יח; פרקי דרבי אליעזר פרק לג) וישמעאל (עיין בבא בתרא סז; ב"ר ל, ד). ועל כרחק דקודם שהובררו ישראל מעכו"ם, היה מועיל תשובה גם בעכו"ם, וזה מפאת ענין הישראליות אשר היה מתפשט גם בהם, ודו"ק היטב, כי הם דברים עמוקים בסיעתא דשמיא.

ואמנם מקין ליכא ראייה כל כך, דלא הועילה תשובתו לגמרי, רק ניתן לו ארוכה, 'כי שבעתים יוקם קין' (בראשית ד, כד). וכן אמר רק 'עשיתי תשובה ונתפשרתי'. וכן מתשובת ישמעאל אין ראייה, לפי מה שכתבתי בכלל א' אות ג' (ד"ה והני) ואות י"ח (ד"ה ומה), דיש לומר דישמעאל היה נחשב ישראל מומר כמו עֶשָׂו (עיין קידושין יח), וגם אין מבואר אם נתקבלה תשובתו לגמרי. והא דאָדְבָרִיהּ ליצחק - עיין בבא בתרא (סז) - יש לומר שהוא על דרך הגמרא 'במות (כב), השתא מיהא עושה מעשה עמך הוא.

כפרת תרה וישמעאל - מיתה בצירוף תשובה

ותשובת תרה נמי, עיין **גור אריה** (בפרשתנו יב, לב אות כא) שכתב, וז"ל: אף על גב שעשה תרה תשובה, כדפריש רש"י גבי 'ואתה תבוא אל אבותיך בשלום' (להלן טו, טו ד"ה אל), יראה שלא נתכפר לו רק עם המיתה, ובחיינו נקרא מת (ב"ר ז, ט) (כיון דכל זמן שהיה חי עדיין לא נתכפר לו החטא), והמיתה היא מכפרת עליו, כי כל מיתה היא מכפרת (עיין יומא פז), עכ"ל.

וצריך עיון, דתשובה הא מהני גם בלא צירוף המיתה, זולת בחילול השם, כמבואר שלהי יומא (פז). ואולי היה לתרה חטא חילול השם. ואמנם לפי הנ"ל יש לומר דלא הועילה תשובתו, מפאת דבבני נח אין מועיל תשובה, ורק המיתה היא שכיפרה עליו, דכפרת המיתה הוא ענין כפרה בפני עצמה.

ואולם נראה, דכפרת המיתה היתה גם כן רק בצירוף כח התשובה, דמה שכתבו ז"ל דבבני נח לא מהני תשובה, נראה פשוט הכוונה דנשאר החטא עליהם גם אחרי מיתתם, ואין המיתה מכפרת. ואם כן אכתי היה דין דבני נח דקודם מתן תורה שונה מדין בני נח שאחר כך, כיון דאז הועילה התשובה על כל פנים בצירוף המיתה, אלא דלא היה להם דין ישראל גמור לענין תשובה, והיתה התשובה צריכה לצירוף המיתה. וזה יש לומר גם הטעם דכתיב בישמעאל 'גויעה' ו'אסיפה' (בראשית כה, יז), שהוא לשון הנאמר בצדיקים, והוא מפאת שעשה תשובה, וכמבואר בבבא בתרא שם (טו). והיינו דכיון דעם המיתה יחד הועילה תשובתו, לכן נקראת המיתה שפיר גויעה ואסיפה.

דור המבול אילו עשו תשובה - היתה מועלת

ואמנם יש עוד ראייה מדור המבול, דמבואר במדרש (תנחומא בפרשתנו סימן ה) דאילו עשו תשובה היתה תשובתם מועלת. וכן יש ראייה מתשובת ראובן (עיין ב"ר פד, ט), ויהודה (עיין סוטה ז; ריקנטי פרשת ויצא כט, לב ד"ה תרה), דוודאי נתקבלה לגמרי. ואם כן לדיועות הסוברים דלא יצאו האבות מכלל בני נח - עיין כלל א' שהארתי בזה - על כרחק דבבני נח דקודם מתן תורה היה מועיל תשובה לגמרי כמו בישראל עתה, ובאתי רק להעיר.

דאמר), דהקשה אהא דאמרין שם, אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד לבד, והא כתיב (שמואל א א, ט) 'ועלי הכהן יושב על מזוזת היכל ד'. ותיריך וז"ל: ועוד יש לומר, דדוקא מן דוד ואילך אין ישיבה בעזרה אלא כו', עכ"ל. והנה על פי מכילתא הנ"ל דבריו מוטעמים ביותר, דכיון דקודם שנבחר דוד היו כל ישראל ראויים למלכות שזכה בה דוד, הנה היתה איפוא בחינת המלכות הזאת מתפשטת אז בכל ישראל. ועל כן גם מעלת הישיבה בעזרה המתייחסת למלכות דוד, הנה היתה אז המעלה הזאת אל כל ישראל, וכמובן.

קיום המצוות בחוץ לארץ בימי האבות

[**ודע**, דמה שכתב הרמב"ם על התורה (פרשת תולדות כו, ה ד"ה ויש - ד"ה והנראה) בטעם שנשא יעקב שתי אחיות, דהנישואין היו בחוץ לארץ, והאבות לא קיימו התורה עד שלא ניתנה רק בארץ ישראל, דמצוות התורה מתייחסים ביותר לארץ ישראל כטעם 'משפט אלק' הארץ' (מלכים ב יז, כו), עיין שם. הנה יש לספק בזה, דכיון דאז לא נבחרה עדיין ארץ ישראל, אם כן נתייחס שפיר קיום המצוות אל כל הארצות, וכמו דהוכשרו כל הארצות לשירה ולדברות עד שלא נבחרה ארץ ישראל וכנ"ל.

ואולם הרי האבות חיבבו קבורת ארץ ישראל גם קודם מתן תורה (בראשית מז, כט-ל; שם נ, כה). ואמנם משם אין ראייה, דיש לומר דחשו שלא יהיה גופם קבור בחוץ לארץ אחרי אשר יבחר ארץ ישראל, ודו"ק.

מעלות ארץ ישראל גם בזמן האבות

ואולם בפרקי דרבי אליעזר (פרק ח) מבואר דגם קודם מתן תורה לא היה חוץ לארץ כשר לעיבור השנים, כי אם ארץ ישראל, עיין שם היטב. וכן מצינו חביבות ארץ ישראל עוד קודם מתן תורה, ביבמות (סד), נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה. ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר (בראשית טו, ג) 'מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען', ללמדך שאין ישיבת חוץ לארץ עולה לו מן המנין. ובראש השנה (טז), ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם כו', ויש אומרים אף שינוי מקום, דכתיב 'לך לך מארצך' (שם יב, א), והדר 'ואעשך לגוי גדול' (שם שם, ב). ואידך, התם וזכותא דארץ ישראל הוא דאהני ליה. וכנהנה רבות (עיין ב"ר ג, טז; שם ע, ב).

האם קודם שהובררו ישראל הועילה תשובה לבני נח

ודע דנראה עוד ראייה לתוספות נדה (ע: ד"ה ואין) הנ"ל, דקודם מתן תורה היה ענין הישראליות גם בבני נח, כמה שכתבו **ספרי הדרוש** כולם, דלא מהני תשובה בבן נח, ויש לזה ראיות, ואין כאן מקומו. ואם כן תיקשי, אמאי נתקבלה תשובת קין (עיין ב"ר כב, יב-ג) ותשובת תרה (עיין תנחומא פרשת

תוספות - רק לאחר מתן תורה

נקראו ישראל 'אדם' ונתמעטו הגוים

התוספות בנדה (ע: ד"ה ואין) חידשו כלל בהא דעכו"ם אין קרוים אדם - לרבי שמעון בן יוחאי (יבמות סא). וכתבו דהוה רק ממותן תורה ואילך, אבל קודם מתן תורה היו גם בני נח קרוים אדם. עיין שם שכתבו כן אהא דאמר התם דאשתו של לוט אין מטמא טומאת מות, משום ד'מות מטמא ואין נציב מלח מטמא, וז"ל: משמע, אבל אי לא הוה נציב מלח, מטמא, אפילו לרבי שמעון נמי איכא למימר דמטמא אפילו באהל. וכן נמי ציון מערתא דרבי בנאה, בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא נח) - אתי נמי כרבי שמעון. דאחר מתן תורה באיקרי ישראל 'אדם' - איכא לפלוגי, אבל קודם מתן תורה אין חילוק, עכ"ל ז"ל.

קודם מ"ת התפשט ענין ישראל ככלל

דוגמת קדושת הארץ קודם שנכנסו ישראל

וכוונתם נראה, דרק אחרי שנבררו ישראל מעובדי כוכבים בשעת מתן תורה, הוא דנסתלק מעובדי כוכבים ענין המעלה, ומשום הכי לא מיקרי אדם. מה שאין כן קודם שנבררו ישראל מהם, היה ענין הישראליות מתפשט בכלם ועל כן היו כולם קרוים בשם 'אדם'.

ודוגמת זה מצינו גם כן בש"ס מגילה (ד), עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, עכ"ל הגמרא. והכוונה נראה גם כן כנ"ל, דעל ידי כניסת ישראל לארץ נתקדשה ארץ ישראל, ונתבררה אז קדושת ארץ ישראל מכל הארצות, ולכן מאז ולהלן אין שום ארץ כשירה לומר שירה - רק ארץ ישראל. מה שאין כן קודם שנכנסו ישראל לארץ, ולא נתקדשה ארץ ישראל עדיין, אז היתה קדושת הארץ מתפשטת והוה בכל הארצות, ולכן הוכשרו כולם כו', ודו"ק היטב.

קודם שנבחר חלק המקודש היה מתפשט בכלם

והנה נזכרתי עוד דנמצא דוגמאות רבות לזה במכילתא פרשת בא (פרשה א ד"ה בארץ), וז"ל: עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשירות לדברות (לנבאה), משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות. עד שלא נבחרה ירושלים היו כל המקומות כשירות להקרבה, משנבחר ירושלים יצאו כו'. עד שלא נבחר בית עולמים יצאה ירושלים כשירה לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאה ירושלים כו'. עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל ראויין לכהונה, משנבחר אהרן יצאו כו'. עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל ראויין למלכות, משנבחר דוד יצאו כו', עכ"ל.

קודם בחירת דוד היתה בחינת המלכות בכל ישראל

ועיין ספר **באר שבע** במסכת תמיד פרק ראשון (כו. ד"ה

א) ראה תנחומא פרשת האזינו סימן ד. ועיין **בית אלקים** שער התשובה פרק ג-י; **ערכי נחל** שבת שובה דרוש ב ד"ה ואקדים ד"ה והוא; **בני יששכר** סיון מאמר ב אות ה ד"ה ונראה.
ב) ראה עוד שו"ת **בן פורת** ח"א סימן ד אות א ד"ה ואולם גוף כו': "קודם שניתנה תורה ונבררה האומה הישראלית, היה ענין הישראליות

ידוע תדע

הרחבת הידיעות במשנתו של רבינו

עכו"ם ששבת תמיד ולא רק יום אחד בשבוע, האם חייב משום 'יום ולילה לא ישבותו' (ח, כב)?

תשובה ל'ידוע תדע' מפרשת בראשית:

בתוספות (יבמות סא. ד"ה ואין): "דיש חילוק בין 'אדם' לה'אדם', דעובדי כוכבים בכלל 'האדם' ניהו" - מה הטעם שנקראו עכו"ם 'האדם'? ראה בית האוצר מערכת א כלל א אות א

"מהספרים שלי יהיו לי תלמידים"

דרכו של רבינו הגהה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בכתובת חיבוריו וספרי דבי רב שהזתיר אחריו ברכה

לרגל יזמא דהילולא קדישא - ב' דראש חודש מרחשון

עט סופר מהיר

אף שסגנון כתיבתו של רבינו מסביר פנים, בבחינת "וירד מן ההר אל העם" - כפי שרבינו עצמו מתבטא בהקדמה לספר 'לקח טוב': "אף עט סופר, קוני ברחמי חנני", ו"לשונו צח ומצוחצח בכל מקום"¹, והתייחד בכוחו הגדול לבאר כל חמירא בשפה השווה לכל נפש - הרי מלאכת כתיבתו כשלעצמה היתה במהירות בלתי נתפסת, תוך כדי כך שמוחו האדיר שופע עוד ועוד חידושים עד אין קץ, כמעייין המתגבר, וכפי שניכר גם מכתב יד קדשו.

מצאנו לכך עדות מופלאה מפי בן־גיסו של רבינו, הרב **משה שידלאווסקי** ז"ל מווארשא (אמו היתה אחותה של הרבנית ע"ה אשת רבינו) אשר היה מארח את רבינו במעונו בכל עת בואו לביתו, וכה הוא מתאר: "ויהי כאשר אך נכנס רבי יוסף לביתנו, התיישב מיד לכתוב. כתיבתו היתה במהירות גדולה כל כך עד שהיה קשה לעקוב אחריה בעין. בנוסף לכך גם היה כותב בשתי ידיו - כאשר התעייפה ידו הימנית, התחיל לכתוב ביזו השמאלית..."².

תפלת רב

תקות חוט השני עוברת בין רבבות חידושי המתפרסים על פני אלפי גליונות - הלא היא תפלתו השגורה בפיו ב"כפים שטוחות אל נותן ההכמה"³, שיפליא חסדו עליו "להשלים בנין ביתי"⁴ ולהוציא לאור "כל תשובותי וחידושי הרבים בהלכה ובאגדה שהמה חנונים ממנו".

בין לשונות התפלה אנו מוצאים: "כן יפליא חסדו עלי ויתמוך בעדי הלאה להוציא את כל חידושי לאורה - אשר ברבים המה עמדי בהלכה ובאגדה" (ע' פנים לתורה); "הרחמן ישפות שלום לנו באותיות תבואנה, וצאת שאר חדושי לאורה מהר עיני תחזינה" (לקח טוב); "כן יעזרני הלאה להוציא לאורה במהרה את שאר הכתבים הרבים שלי בהלכה ואגדה - אשר מאתו יתברך המה לי חנונים" (אתיון דאורייתא); "ואני תפלה לו יתברך, יעזרני להוציא לאור יתר תשובותי, וגם שאר חיבורי הרבים בהלכה ואגדה אשר עמדי בכתובים עודנה" (ש"ת 'בן פורת' ח"א).

בכל לב ונפש היה מקוה, **"כי עד לאחת ימצאו בהם הלומדים והמעיינים נחת וטעם לשבח"**⁵, ועל ידי כך להגיע למשאת נפשו ומשאלת קדשו: **"מהספרים שלי יהיו לי תלמידים"**⁶.

מרת יוטא ע"ה היתה מספרת, שרבינו היה מסוגל לכתוב בריכוז עצום במשך שעות רבות באופן שלא היה חש כלל בנעשה בסביבתו.

מעשה בצורב אחד מן המיוחדים, שהשתוקק להיכנס אל רבינו, אך הרבנית ע"ה סירבה לתת לו רשות כניסה. וכך אמרה לו: "הרב עוסק כעת בכתובת חידושי תורה, ופניו כלפי הכותל, ומרוב ההעמקה לא ירגיש מהנעשה סביבו. כך מסוגל הוא לכתוב במשך שש שעות..." רק כאשר הפציר בה, הרשתה לו להיכנס, ואכן התגלה בפניו מחזה מופלא זה.⁷

נכד רבינו, ר' **דוד מארגענשטערן** ז"ל, מעיד מאשר ראה בימי נעוריו את עבודת קדשו של רבינו בלימוד התורה וכתובת החידושים: **"בכתבים אלו היו צפונים חיו ונשמתו - זכיתי אני להיות עד ראה ולראות איך שהפך לילות לימים בעבודתו הקדושה של 'צירת הכתבים האלה, שאליה היה נאמן במסירת נפש גמורה. צרכי החיים היום יומיים ואף יסורי הגוף היו להבל בעיניו, ונפשו השתוקקה אך להפצת תורת אל-חי ולברור ולהאיר שבילי התורה לדורות הבאים"**.

לא רק בשעת החידוש והכתיבה היה רבינו מתרכז ברשימות חידושי תורתו, אלא היה שב ומועיין בהם כל ימיו, כל אימת ששלטה במוחו ובמחשבתו הכרה או תיקון, הארה או הוספה, ובכח זכרונו הבהיר כבוד סוד שאינו מאבד טיפה - יחד עם הסדר הנפלא ששרר בכתביו - ידע למצוא כל דבר חידוש איה מקום כבודו, ושם כתב והגיה, הוסיף וגרע, את אשר התחדש לו חידוש על חידוש בשולי הדף הרחבים שהיה משאיר תמיד לשם כך.

וכך אנו מוצאים אודות דרכו בהגהת חיבוריו, בהקדמת רבינו הנדפס מכתב ידו 'בחוסן יוסף' (ניו יארק תש"ח): "אם כי הגהתי אחר כך את הדברים, עם כל זה לא הספקתי להגיה כל הצורך", ובמקום אחר (שם כלל 2 פסקא: 5) "טרוד גדול אני כעת בהעקת וסידור הכתבים שלי להדפסת ספרי". במקומות אחרים מציין רבינו, כי הוא כותב למרות היותו "בטרוד רב מכמה דברים מטרידים" וכיוצא באלו לשונות.⁸

כאשר סיים חיבור שלם שהיה בו כדי ספר שלם ומוכן לדפוס לפי ראות עיניו, היה חותם עליהם בחותמו המיוחד: **"מוכן להדפסה"**⁹.

"נפשו השתוקקה אך להפצת תורת אל-חי"

"פיו היה תמיד ממלל ברבון, בקיאותו העצומה היתה להפליא, היה סוקר בסקירה אחת כל הש"ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתות. לו היה איש לפניו אשר ירשום את כל אשר העלה במו פיו, כי אז נגלו לפנינו תעלומות חכמתו - בספרים אין מספר. אסלדה בחילה בהעלותי על זכרוני, איך יצאו מפיו כמו מים חיים, העלה פנינים יקרים מים התלמוד" - כך תיאר את רבינו הגאון רבי **יואל פינק** זצ"ל ר"מ בישיבה 'תורה ודעת', שזכה לקבל לקח טוב מפי רבינו בימי מגוריו בעיר קראקא צ"ו.¹⁰

דומה לכך הוה מרגלא בפומיה דהגאון רבי **זאב וואלף לייטער** זצ"ל אב"ד פיסטבורג, שזכה לקבל תורה מרבינו בוועין, לספר בהתפעלות: "במשך שלש או ארבע שעות היה מדבר כל כך הרבה תורה כשטף מים רבים, שהיה אפשר לכתוב מזה ספר שלם"¹¹.

וכך היה רבינו הגהה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע - "הרב הדומה למלאך אשר שתי זרועותיו היו כשתי ספרי תורה וכל רו לא אניס ליה"¹² - רואה ביצירת ספריו וחיבוריו משאת נפש אדירה כל ימי חייו עלי אדמות. משחר טל ילדותו היה שוקד ימים ולילות שלמים על "כתבים שלי אשר רבו כמו רבוי".

חשיבות יתירה נודעת להם מרבינו שהתמסר שעות רבות ורצופות מתוך עיון והעמקה לצורך כתיבתם, חלוקתם וסידורם. יחסו המיוחד לכתובת חידושי בא לידי ביטוי בהתבטאויות שונות, כגון: "נחיצתי ללמוד השיעורין כסדרן אשר לי, ולכתוב את המתחדש לי מְיָד לְמֵיָד" (ש"ת 'בן פורת' ח"א סימן ב' ד"ה אחדיש); "...מצורף לשיעורין כסדרן אשר לי ללימוד, ולרשום המתחדש לי ולסידור כתבים שלי (שם סימן ט' ד"ה מכתבו). החלוקה המסודרת של רבינו עולה מתוך מגוון תיאוריו: "כתבי הלכה שלי"; "כתבי אגדה שלי"; "כתבי רמז שלי"; "כתבי חכמת האמת שלי"; "כללים שלי"; "חידושי בסוגיא..."; "חידושי חרפי"; "חידושי פלפול"; "חידושי מסכתות"; "קונטרס הגדול"; "הגהותי לרמב"ם"; "רשימותי"; "גליון", ועוד הרבה.

ובשעה שלמד או כתב את חידושי, היה רבינו מתרכז כל-כולו בענין בו עסק, עד שלא שמע אפילו את המוולה שהקימו בני הבית ונכדיו. אשת-חבר הרבנית הצדקנית

(א) מהקדמתו לספר 'חוסן יוסף' מהדורת ניו יארק תש"ה.
(ב) מפי בנו הר"ר **אבא שליטא** מפלעטבוש-ירושלים.
(ג) **הרב הדומה למלאך**: הגאון רבי **חיים גילערנטער** זצ"ל אב"ד קיטוב (בסוף ספר 'תבנת לדינא, ווינץ תרע"ו): **"הרב הזה הדומה למלאך [ענגיל מלאך בלעז] הרעים בקולו - קול עזו, והוציא כבורק חיצו והורפתו"**. **שתי זרועותיו כשתי ספרי תורה**: הגאון רבי **מאיר אריק** זצ"ל אב"ד טארנא בהספדו על רבינו (וראה קונטרס 'אלה תולדות יוסף בסוף ספר 'תפירת יוסף' בראשית עמוד 103), ובדומה לעד הספידו הגאון רבי **יונתן שטייף** זצ"ל רב"ד פסטט ולימים רב דקהל רבינו (חזון ישעיהו ריש סימן טו); רבי **יהושע מענדל אהרנבערג** זצ"ל רב"ד ת"א-וועין (שרת דבר 'הישעיהו סימן פט את טו); רבי **שמואל אהרן פרדס** זצ"ל שישמש כר"מ בעיר בענדן ואב"ד קטשטאקאווא ולימים עורך 'הפרדס' באר"ב (אב"ט שמואל' בהספדו על רבינו עמוד קצ"ד). צ"ע גוין ללשונו המאלף של הגאון רבי

פינחס הירשפרונג זצ"ל אב"ד מאנטריאל: **"רב האי גאון הגר"י ענגיל שידע את התורה כנתינתה מסיני"** (אש פנחס ח"ג ברכות יט, ד"ה ל"ב).
(ד) לשון רבינו ב'אוצרות יוסף' - שביעית בזמן הזה' (קונטרס א פסקא קא), רבינו מביא הרבה פעמים בספריו ממה שאמר וכתב ב"טל ילדותי"; "בימי בחרות" וכדומה. ראה רשימה ומקורות ב'אלה תולדות יוסף' עמוד 13.
(ה) נכדו ברישומי התולדות עמוד 25.
(ו) מפי הרה"ג ר' **יהושע געלדזעהלער** זצ"ל, ראש ישיבת "אור ישראל" בקווינס, ששמע מהגר"ר **ישראל מיקארסקי** זצ"ל.
(ז) ראה ש"ת 'בן פורת' ח"א סימן ב' אות ט' ד"ה ויש; שם ריש סימן ג' וסימן ה; שם ח"ב ריש סימן ו.
(ח) ראה צילום כתב יד קדשו ב'אלה תולדות יוסף' עמוד 37.
(ט) לשון הגאון רבי **מיכאל דוב ווייסמאנדל** זצ"ל, ראש ישיבת נייטרא, במכתב כת".
(י) מתורגם מ'ספר קהילה' יכור לקהילת רמברטוב עמוד 83.

"מיכאל שר התורה"

בחיים חיותו זכה רבינו להגשים ולהדיס אך ורק כמליצת "דפסת מועט דפסת"¹⁰, וכדלהלן: (א) **'ע' פנים לתורה** - "ישוה קושיא מפורסמת בשבעים פנים", (ב) **'שב דנחמתיא'** - "ביאור שבע אגודות חכמינו ז"ל במאמרי דנחמתיא"¹¹, (ג) **'לקח טוב'** - "ענינים כלליים ושרשיים בש"ס", (ד) **'אתוון דאורייתא'** - "ענינים כלליים ושרשיים בש"ס", (ה) **'בית האוצר'** - "ענינים כלליים ושרשיים בתורה, מסודר על סדר האלפ"א בית"א"¹², (ו) **'גבורות שמונים'** - "ישוה קושיא מפורסמת בשמונים פנים", (ז) **'ציונים לתורה'** - "ענינים כלליים", (ח) **'ש"ת' בן פורת'** שני חלקים - "להשיב לשואלי דבר ה' זו הלכה"¹³.

ואלו הם החיבורים שהשאיר רבינו בכתבי היד, כפי שהזכירם חתן רבינו ברשימתו: שלשים חיבורים - ענינים כלליים ושרשיים בתורה מסודרים על א"ב, המשך סידרת 'בית האוצר'; עשרים - על חכמת הקבלה, בהם מורה את יסודי הקבלה בש"ס בבלי וירושלמי; חמשה מאמרים כלליים בחכמת הקבלה; חמשה חיבורי דרוש ורומז על תנ"ך על דרך הקבלה; שמונה - על עניני שבת ול"ט מלאכות; חיבור על הלכות עירובין; חמשה כרכי ש"ת שהשיב לשואלו דבר ז'ל, שני כרכי חידושים על יורה דעה; ששה שרשים כלליים על ירושלמי, ודומה לספרו בית האוצר; שמונה דרשות אשר דרש בבתי כנסיות ובתי מדרשות; י"א כרכי חידושים ופולפולים מימי חורפו על סוגיות הש"ס, פירוש ודרש על תנ"ך (וראה אלה תולדות יוסף' עמוד 54 הערה 98-99). חתן רבינו בהקדמתו ל'אוצרות יוסף' - דרשה לשבת שובה שנת עת"ר עמוד ז', מציינן כי מספר החיבורים ק"א עולה בגימטריא: מיכאל שר התורה.

"אין בין הצדיקים החיים לצדיקים המתים אלא הדיבור בלבד"¹⁴. בעוד הדיבור בו, סמוך לציאת נשמתו בטהרה - בנזכרותו כמנוין תלמידים וידידים, בתוכם רעו הגדול הגאון המפורסם רבי מאיר אריק זצ"ל אבד"ק טארנא¹⁵ - כאשר ראה רבינו שמשאיר אחריו המון כתיב קודש - "מאה ואחד חיבורים בנגלה ובנסתר, והגהות על כל הש"ס בבלי וירושלמי"¹⁶, הגיד ומסר באזני חתנו יד ימינו¹⁷ הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגענשטערן זצ"ל, את הבטחתו הנפלאה לדורות עולם: **"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"**¹⁸.

מצויד בהבטחה נפלאה זו, יצא חתנו "למלא רצון צדיק

האחרון"¹⁹ - עליו אף הכריזו במעמד ההלוויה הגדולה בהשתתפות רבבות אלפי ישראל²⁰ - לכונן ולהקים את

חברת "אוהבי תורה", ובעזרת אחוזת מרעהו צדיקים וגדולים "מעריצי ומקדישי שמו הקדוש צ"ל"²¹ מכל קצויה תבל שבאותו דור דעה (ואף מאה"ב - שלם סע בשנת תרפ"ז במויחד לשם כך), אשר תמכו במפעל הגדול והצטרפו ל'ועד הפועל' אשר הוקם בכמה מקומות, נדפסו על ידי המכון עד לפרוץ השואה מספרי דבי רב, יתו הספרים אשר אתנו, כדלהלן.

(ט) **'אוצרות יוסף - תשובת עגונה'**, (י) **'אוצרות יוסף - דרשה לשבת שובה שנת עת"ר'**, ואילו הוסיף השיר הנפלא - **'שיר למעלות הענוה'**, (יא) **'אוצרות יוסף - ח' דרשות'**, (יב) **'אוצרות יוסף - מאמר לבנה, מאמר דוד'**, (יג) **'אוצרות יוסף - שביעית בזמן הזה'**, (יד) **'אוצרות יוסף - חידושי יורה דעה'**, (טו) **'גליוני הש"ס'** על זרעים, מועד, נשים, נזיקין²². אחרי השואה קם נכד רבינו ר' דוד מארגענשטערן ז"ל, בן חתנו הגה"צ רבי יצחק מנחם צ"ל, והדפיס מכתב יד קדשו את הספר: (טז) **'חוסי' יוסף'** - על מהר"ט ואבני מילואים למסכת קידושין²³.

רוב רובם של כתבי הקודש נשארו בשנות הזעם על אדמת פולין, אחרי שנשלחו על ידי חתן רבינו מווארשא לקראקא, אל בנו ר' דוד ז"ל - ימים ספורים לפני פרוץ המלחמה, ונטמנו על ידו במקום משומר²⁴, אולם עד עתה לא זכינו לאורם. הנו עוסקים ומתעסקים, מקוים ומשתדלים בסייעתא דשמיא, 'כולי האי ואולי' נזכה בזכותו של רבינו שמשר נפשו עליהם, להגיע אליהם בחיפוש אחר חיפוש בעגלא ובזמן קרוב, כדי לזכות את כלל ישראל ולהרות תלמידי רבינו השותים בצמא את דברי תורתו. אך מעט מזעיר ממש, כנר נגד אבוקה, זכינו בינתיים לכמה חידושים ותשובות חדשים, שההשגחה העליונה סיבבה לפתחנו ממקורות שונים²⁵.

(כ) **'קנקן חדש מלא ישן נושן'**

משזכינו לקרבה אל המלאכה להתעסק בקדשים, להגיש מחדש לפני הלומדים את ספרי רבינו ז"ע, היתה לנו לעינים עצתם אמונה של גדולי תורה, חכמים וסופרים שהנחנו במעגלי צדק, אשר כדי לשבר אוזן בן-תקופתנו ולקרוב תורת רבינו ללב בן-דורנו באופן וצורה השוה לכל נפש, ראוי לצאת לדרכנו בראשונה בסידור והדפסת חידושי רבינו המפורזים בעשרות חיבוריו, בכרכי **'תפארת יוסף'** המסודרים לפי סדר פרשיות התורה, דבר דבור על אופניו,

מלבדם עומדים בשלבי עריכה מתקדמים גם יתר ספריו המפורסמים: **'אתוון דאורייתא'**; **'ציונים לתורה'**; 'בית האוצר' ועוד, שיופיעו בעזרתו יתברך בזמן קרוב, כי ה' הטובה עלינו. ומעתה ישמחו כל העם בשמחת אמרי נועם, והכל יאורו לאורו בהתחדשות מתמדת ובעליו בטר עילוי, להתבשר ברעיונות מלאים זיו ומפיקים נוגה, וככל שימשמשו ימצאו בהם טעם, וכך תתקיים מושאלת קדשו של רבינו: **"מהספרים שלי יהיו לי תלמידים..."**

(כג) **'עניני יוסף'**

על פי כתבי נכד רבינו ר' משה ברוך ז"ל הנוכר, נכד רבינו ר' דוד ז"ל בהקדמתו ל'שארית יוסף' מהדורת תל אביב תשל"ט; 'אלה תולדות יוסף' עמוד 55.

(כד) **'כף חסידים'**

על פי כתבי נכד רבינו ר' יוסף בן ר' דוד מארגענשטערן ע"ה - הגין היחיד מצאצאי רבינו שנספר השבע, ל' תשרי ערב יומא דהילולא קדישא של זקנו הגדול רבינו ז"ע. וכאן המקום להזכיר עין טובה מיוחדת שנהג בנו מאז תחילת דרכו לעסוק בקדשים, מתוך הערכתו והוקרתו לתורת זקנו הגדול, וגם לרבות לבני היקרים ידידו הנעלים מר ישראל מאיר ומר מנחם מענדל שידו, ברכת שמים יחולו על ראשם ומן השמים ינוחמו בכל הנחמות.

(כה) **'לשון הרע'**

לשון הרע'ק בעל 'אבני נור' מסוכטשוב זצ"ל בהסכתו לספר 'לקח טוב'.

(כז) **'משה ברוך'**

לשון נכד רבינו הרה"צ ר' משה ברוך מארגענשטערן ז"ל, במכתבו בכת"י אל הגאון רבי זאב וואלף לייטער זצ"ל אב"ד פיטסבורג.

(כח) **'עניני יוסף'**

על פי כתבי נכד רבינו ר' יוסף בן ר' דוד מארגענשטערן ע"ה - הגין היחיד מצאצאי רבינו שנספר השבע, ל' תשרי ערב יומא דהילולא קדישא של זקנו הגדול רבינו ז"ע. וכאן המקום להזכיר עין טובה מיוחדת שנהג בנו מאז תחילת דרכו לעסוק בקדשים, מתוך הערכתו והוקרתו לתורת זקנו הגדול, וגם לרבות לבני היקרים ידידו הנעלים מר ישראל מאיר ומר מנחם מענדל שידו, ברכת שמים יחולו על ראשם ומן השמים ינוחמו בכל הנחמות.

(כט) **'משה ברוך'**

לשון נכד רבינו הרה"צ ר' משה ברוך מארגענשטערן ז"ל, במכתבו בכת"י אל הגאון רבי זאב וואלף לייטער זצ"ל אב"ד פיטסבורג.

(ל) **'לשון הרע'**

לשון הרע'ק בעל 'אבני נור' מסוכטשוב זצ"ל בהסכתו לספר 'לקח טוב'.

(לג) **'משה ברוך'**

לשון נכד רבינו הרה"צ ר' משה ברוך מארגענשטערן ז"ל, במכתבו בכת"י אל הגאון רבי זאב וואלף לייטער זצ"ל אב"ד פיטסבורג.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאות:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגענשטערן זצ"ל - מייסד חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com

כל הזכויות שמורות למכון 'אוהבי תורה' - להחזרת ספרי שד התורה הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל - מאנסי יצ"ו
Cell: 845-216-8677 | Email: ohaveitorahengel@gmail.com